

5.

Representativ demokrati – en dynamisk process

Sören Holmberg

Folkviljan skall vara avgörande i en demokrati. Det skall åstadkommas genom att valda representanter förverkligar folkets vilja. Väljare och valda representanter skall samspela. Våra femtioåriga undersökningar visar att detta samspel oftast är följsamt i Sverige. Opinionsvindar blåser oftast åt samma håll i riksdagen och valmanskåren. Vanligen är opinionsförändringar politikerstyrda, men under senare år på 2000-talet har väljarinfluerade förändringar blivit mer frekventa. Svensk åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda är inte imponerande i enskilda sakfrågor – oftast sämre än om riksdagsledamöter lottades fram. Men när det gäller åsiktslikhet på den dominerande vänster-högerdimensionen är läget klart bättre. En riksdag som på 1960-talet befann sig något till vänster om väljarna har på 2000-talet ersatts av en riksdag något till höger. Dock varken under vänstervågen 1968 eller 2018 talar vi om några stora skillnader. Under alla femtio åren sammanfaller väljarnas och ledamöternas ideologiska vänster-högertyngdpunkter mycket nära med varandra. Ett gott betyg åt svensk representativ demokrati.

Representativ demokrati handlar om makt och delegering. Folket skall ha makten. Men är för många för att kunna utöva den direkt och praktiskt. Därför måste makten delegeras till ett fåtal utvalda representanter som bestämmer å folkets vägnar. Ett kontrakt upprättas. Ekonomer talar om principaler (t ex folket) och agenter (t ex valda representanter). Agenterna skall utföra principalernas uppdrag – stifta lagar, fatta budgetbeslut, bestämma skatter. Principalernas huvuduppgift är att utse agenterna, därtill eventuellt också att ge dem instruktioner/mandat och kontrollera att de sköter sitt uppdrag via ansvarsutkrävande i efterhand.¹

Den centrala frågan när det gäller representativ demokrati är hur delegationen från principalerna/folket till agenterna/folkvalda fungerar. Normativt och i teorin är det principalerna/folket som skall ha makten – som skall bestämma vad agenterna/representanterna skall göra. Folkviljan skall vara avgörande. Men – och här möter vi ett av de klassiska demokratiproblemen – vem bestämmer folkviljan? Redan Aristoteles (ca 330 f kr, 2003), den empiriska politikvetenskapens grundare, uppmärksammade problemet för över två tusen år sedan. I boken *Politiken* varnade han för att demagoger kan manipulera folkets åsikter. Om demagoger (elitgrupper) bestämmer folkets åsikter är det inte folkviljan som styr demokratin utan demagogerna.

Översatt till nutid är problemet vem eller vad det är som påverkar folkviljan, men också vem eller vad det är som inverkar på folkvaldas åsikter och beslut. En möjlig modell är att folkviljan är autonom – folket bildar sina egna åsikter utan påverkan från demagoger, elitgrupper eller andra opinionsbildare. Den självständiga folkviljan styr sedan valet av representanter och hur de agerar.

En alternativ och mindre idyllisk modell inser att något sådant som en autonom folkvilja inte kan finnas i praktiken. Åsikter uppstår inte jungfruligt utan påverkan från olika opinionsbildare. Och de kan vara så olika som familjemedlemmar, arbetskamrater, press och TV, sociala medier, politiska partier, reklamkampanjer, religiösa ledare och gammaldags demagoger. I ett demokratiskt samhälle med yttrandefrihet finns opinionsbildning överallt – med få begränsningar tillåten och uppmuntrad. Debatten är fri. Resultatet blir – på gott och ont – att folkviljan inte är autonom. Den är tvärtom färgad av den fria opinionsbildningen. Det betyder att Aristoteles demagoger (olika elitgrupper) är fortsatt med oss och påverkar opinionen, men nu inom demokratins ramar och helt legitimt.

I en modern representativ demokrati kan olika elitgrupper – däribland presidenter, politiska partier och valda representanter – försöka bilda opinion utan att det uppfattas som något förkastligt. Folkvalda skall inte bara lyda order och följa folkviljan. Om de har en framtidsvision har de rätt att försöka påverka folkets vilja och blida opinion. Vi har alltså inte längre en enkel modell där principalerna entydigt bestämmer vad agenterna skall göra. I en samtalande demokrati påverkar också agenterna vad principalerna vill. Vi får ett samspel där principalerna/folkviljan influeras av agenterna/folkvalda samtidigt som agenterna/folkvalda påverkas av principalerna/folkviljan. Modern demokrati modelleras med andra ord bäst som en dynamisk process – som ett samspel över tid mellan väljare och valda.

Samband mellan folkliga opinioner och genomförd politik

Ett nytt forskningsområde som vuxit starkt under de senaste årtiondena har antagit utmaningen och studerar påverkan och samspel mellan olika demokratiska nivåer. Forskningsområdet benämns ibland som dynamisk representation eller mer exakt *opinion-policy research*. Frågeställningen gäller sambandet mellan vad folket önskar och vad de folkvalda levererar. Påverkar opinionen den policy som beslutas och genomförs på olika områden? De många människornas preferenser mäts med opinionsundersökningar, ofta i form av längre tidsserier. För många västliga demokratier börjar det nu finnas trettio-fyrtioåriga mätserier av detta slag.

Polycyn – den förda politiken – operationaliseras på många olika sätt. Här finns en blandning med allt från mätningar av politikeruttalanden, ståndpunkter i partiprogram, budgetavvägningar och voteringar i parlament till implementerad politik. Det väsentliga är att policy helst skall säga något om vilken politik valda representanter genomför på olika områden. Policy skall vara något mer än folkvaldas åsikter. Attityder är en sak, beslut och verkställd policy en annan. Grundtanken är att folkviljan skall bestämma vad som görs i en demokrati. Och vad som görs operationaliseras via fenomenet policy.

Det mest av denna forskning har hittills utförts i USA (Wlezien, 2020; Page & Shapiro, 1983). Under senare år har också några västeuropeiska studier genomförts – i Sverige i ett forskningsprojekt under ledning av Mikael Persson (2021). Frågan är om politiska beslutsfattare får till den sakfrågepolitik som medborgarna önskar sig. Gör agenterna som principalerna som vill? Opinioner och hur de förändras över tid jämförs med policybeslut och policyförändringar.

Ett huvudresultat, tydligast i USA men också i Västeuropa och i Sverige, är att det finns klara samband. Opinionsförändringar hänger samman med policyförändringar. Mest påtagligt är sambandet mellan mer välbesuttna väljares åsikter och folkvaldas beslut. Inte alltid, men ofta, tolkas kopplingen kausalt (Gilens & Page, 2014; Wlezien & Soroka, 2011; Elkjaer & Iversen, 2020). Folkviljan/de rikas vilja påverkar den politik som folkvalda för. Bortsett från rika medborgares överrepresentation vid beslut – representativ demokrati fungerar alltså till synes som den ska, och som det står i skolböckerna. Folkviljan styr.

Två mekanismer som ger upphov till sambandet mellan folkopinion och policybeslut betonas i litteraturen – anticipation och valutgång. I det första fallet avläser förtroendevalda vad folket vill och inser att de inte blir omvalda om de inte följer folkviljan. Hotet om valförlust gör att de ändrar policy. I det andra fallet har politikerna avläst folkviljan fel, eller struntat i den, och blivit bestraffade och utbytta i ett val. I båda fallen ändras policy enligt väljarnas åsikter tack vare förekomsten av demokratiska val. Antingen leder valen till att förtroendevalda byts ut och de nyvalda genomför vad folket vill. Eller ändrar sig de gamla beslutsfattarna under hot att bli avsatta och gör som medborgarna önskar. Demokratiska val åstadkommer att agenterna gör som principalerna säger. Folkviljan bestämmer.

Entusiasmen över de klara sambanden mellan folkopinion och politikerbeslut är ibland något överdriven i litteraturen. Armen Hakhverdian berömmar Storbritannien: “While the Westminster system has received much criticism for its failure to reliably link rulers to the ruled, this paper finds that dynamic representation on the left-right scale in the United Kingdom functions quite admirably (Hakhverdian, 2008:1). James Stimson tar i ännu mer när det gäller USA. Den dynamiska representationen fungerar så bra att en rationell väljarkår inte behövs. Han slår fast att: “For the United States at least, the longitudinal evidence confirms ... that governing bodies do respond to public opinion – and perhaps more important, to changes in public opinion, ... rational and ambitious politicians do an excellent job of anticipating what their constituents want ... Rational activist politicians ... eliminate the need for a rational activist electorate” (Stimson, 2007: 855).

En svaghet i opinion-policylitteraturen är att folkviljan inte diskuteras mer. Den tas alltför ofta för given. Återkopplingsprocesser från policy till opinion berörs naturligtvis ibland (Disch ,2011; Soss & Schram, 2007; Stimson m.fl.,1995), men andra influenser på folkopinionen lyser för det mesta med sin frånvaro. En viktig sådan möjlig influens är valda politikernas opinionsbildning. I ett värsta scenario kan man tänka sig att sambandet är skenbart. Det har kommit till stånd genom en tredje faktor – valda politikernas opinionsbildning. Politiska beslutsfattare är först med och bildar opinion och formar folkviljan. Sedan genomför de en policy i samklang med den formade folkviljan. Det ser ut som om folkviljan bestämmer, men i själva verket är det politikerna som styr via den folkvilja de varit med och skapat. En process av detta slag är inte odemokratisk. Opinionsbildning är fri och öppen för alla i en demokrati, även för valda representanter och politiska partier. Den folkvilja politiker och partier format har anammats av folket och har därmed blivit folkets vilja.

Men processen känns inte fullt ut aptitlig. Vi är inte vana vid att betrakta opinionsbildning ovanifrån som helt smaklig. Den luktar manipulation och påkostade reklamkampanjer. Jungfruliga opinioner minimalt påverkade av partiernas propaganda känns mer rumsrena, och är lättare att acceptera. Sentiment av detta slag finns och gör det viktigt att vi empiriskt studerar kopplingen mellan politiker- och folkopinion. Om det finns en influens från politikeråsikter på folkets åsikter – opinionsformering ovanifrån – är det något som skall dras fram i ljuset och uppmärksammas i samhällsdebatten. Det kan också innebära att opinion-policyforskningens lätt rosafärgade bild av folkopinionens inflytande kan reduceras något. Påverkan från opinion på policy är väl inte skenbar, men den är kanske inte heller lika stark och entydig som den porträtteras i forskningslitteraturen.

Dynamisk representation ovanifrån eller nedifrån

Vi skall i det följande inte fokusera på sambandet mellan opinion och policy. Istället skall vi studera relationen mellan folkopinion och politikeropinion. Det som opinion-policyforskningen inte gör men som den borde uppmärksamma mer. Vi kommer undersöka i vilken utsträckning som förändringar i väljares åsikter har något samband med förän-

dringar i valda politikers åsikter. Förändringar och potentiell påverkan står i centrum. Frågan är om det finns en parallellitet – en följsamhet – i opinionsförändringar bland väljare och valda. Och i så fall vem går före och leder? Det är dynamisk representation vi vill kartlägga. Kännetecknas den representativa processen bäst som en *ovanifrånmodell* där valda politiker styr opinionsutvecklingen eller som en *nedifrånmodell* där väljarnas åsikter styr. I det förstnämnda fallet kan vi tala om representation ovanifrån, i det senare fallet om representation nedifrån (Esaiasson & Holmberg, 1996).

Idealet för de flesta demokrater, speciellt kanske för deltagardemokrater, är representation nedifrån. Folkviljan skall vara så autonom som möjligt och inte styras av politiker. Uppfinnarna av den representativa demokratin under sent 1700-tal – en Charles-Louis de Montesquieu i Frankrike, en Edmund Burke i England, en James Madison i USA och en Anders Nordencrantz i Sverige² – hade dock en annorlunda syn (Held, 1987; Manin, 1997; Holmberg, 1999). De såg inte representativt styre som en approximation till direkt demokrati (Ober, 2008). De såg istället sin uppfinning som något kvalitativt nytt. Ledarskap, arbetsdelning och effektivitet var det centrala. Folkligt deltagande var mindre viktigt utom vid de legitimitetsskapande valen där folket får ge de styrande sitt samtycke eller mottytcke. Valda förtroendemän skulle leda. Väljarna skulle bedöma resultaten i efterhand och ge sitt godkännande eller underkännande. En variant av representation ovanifrån var modellen.

Men oavsett om den dominerande processen är representation ovanifrån eller nedifrån är den normativa målsättningen densamma. Folkviljan såsom den är formad skall vara bestämmande i en demokrati. Och folkviljan förverkligas lättare om den överensstämmer med politikerviljan. Det betyder att demokratins normativa mål om folkstyre har större sannolikhet att uppfyllas om valda politiker och väljare har någorlunda samma åsikter. Folkets vilja (=majoritetsåsiikt) realiserar bättre och oftare om också valda representanter har samma majoritetsåsiikt som folket. Åsiktsöverensstämmelse är alltså viktigt i en demokrati.

Hur åsiktsöverensstämmelsen ser ut mellan väljare och riksdagsledamöter i Sverige, och hur den förändrats under de senaste femtio åren, är en av våra frågeställningar i det följande. Förhoppningen – den normativa förväntan – är att åsiktsöverensstämmelsen är hög och därtill ökande över tid. Vi hoppas och förväntar oss att svensk representativ demokrati utvecklas till det bättre, inte till det sämre.

Svensk åsiktsöverensstämmelse

Sverige är ett bra fall att studera, men inte av teoretiska skäl. Den svenska demokratin är inte ett speciellt intressant eller udda fall. När vi jämför representativ demokrati internationellt framstår inte Sverige som avvikande. Graden av åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda är exempelvis på ungefär samma nivå som i andra västliga demokratier (Esaiasson & Heidar, 2000; Miller m.fl., 1999; Schmitt & Thomassen, 1999). Huvudorsaken till att det svenska fallet är bra är istället datamässigt. Vi har i Sverige tillgång till

världens längsta och bästa tidsserie när det gäller jämförande representationsundersökningar mellan väljare och parlamentsledamöter (Brothén & Holmberg, 2010: 267; Karlsson, 2018).

Vår serie av undersökningar av väljare och riksdagsledamöter inleddes 1968/69 (Holmberg, 1974; Roth, 1996; Särilvik, 1969). Därefter har ytterligare tio studier genomförts under åren 1985–2018. Vid varje mättillfälle har väljare och riksdagsledamöter tillfrågats om sina åsikter i femton-tjugo sakfrågor. Genom åren har de studerade sakfrågorna inte varit desamma hela tiden. Vissa konfliktfrågor har blivit inaktuella medan andra tillkommit. Dock finns det ett tillräckligt antal sakfrågeåsikter som undersöks vid flera tillfällen för att göra en dynamisk förändringsanalys genomförbar. Vi har ett nittiototal fall där en sakfråga mäts vid minst två tidpunkter såväl bland väljare som bland ledamöter. För tretioårsperioden 1985/88–2014/18 har vi sju frågor som undersöks vid varje val.

Vi börjar den dynamiska analysen statistiskt genom att se på graden av åsiktsöverensstämmelse i den senaste representationsundersökningen i samband med valet 2018. Redovisningen i tabell 1 visar i vilken utsträckning riksdagsledamöter och valmanskåren har samma åsikter i nitton sakfrågor som alla ingår med identiska formuleringar i riksdagsrespektive valundersökningarna 2018.³

Två olika samstämmighetsmått används. Ett som mäter procentdifferensen i väljares och ledamöters åsikter när svarsalternativen slagits samman till tudelade för/mot-svar utan mittalternativ. Måttet anger i vad mån väljare och valda har överensstämmande huvudpositioner i sakfrågorna. Det andra måttet visar antalet frågor där riksdagen och valmanskåren har olika majoritetsåsiikt. Den demokratiska majoritetsprincipen är här utgångspunkten. För båda måtten gäller att ju lägre värde desto bättre åsiktsöverensstämmelse.

Den normativa förhoppningen att åsiktsöverensstämmelsen skall vara hög är inte lätt att studera. Hur hög bör den vara? Och i hög i jämförelse med vad? Någon preciserad definition eller standard finns inte. Jämförelser med andra demokratier kan naturligtvis göras och har gjorts. Utfallet har då varit att svensk åsiktslikhet mellan väljare och valda är ungefär på samma nivå som i andra nordiska och västeuropeiska länder – varken påtagligt bättre eller sämre.

En annan möjlig jämförelse är att se hur våra empiriska likhetsresultat förhåller sig till vad en helt stokastisk modell skulle ge. Om riksdagsledamöterna inte valdes utan lottades fram – vilken grad av åsiktsöverensstämmelse skulle vi då få? Den utmanande frågan är om representativa processer som kandidatnomineringar, opinionsbildning, valrörelser, väljarnas åsiktsröstning och politiska val lyckas åstadkomma en mer eller mindre åsiktsrepresentativ riksdag än vad ett rent slumpval skulle göra?

Det kanske överraskande svaret är ett tydligt nej – de representativa processerna får inte till en riksdag som är mer åsiktsrepresentativ än vad ett lotteriförfarande skulle göra. Det är utfallet när graden av åsiktslikhet mäts mellan svenska riksdagsledamöter och väljare. Den genomsnittliga åsiktskillnaden på 13 procentenheter mellan ledamöters och

Tabell 1. Äsiktsöverenstämmelse mellan riksdagsledamöter och väljare; andel bra förslag (procent)

Sakfråga	V			S			MP			C			L		
	Rd	Vå	Diff	Rd	Vå	Diff	Rd	Vå	Diff	Rd	Vå	Diff	Rd	Vå	Diff
Öka arbetskraftsinvandring	50	72	22	20	42	22	100	76	24	86	59	27	77	60	17
Minska u-bistånd	0	9	9	0	18	18	0	3	3	0	14	14	7	23	16
Sänka skatterna	5	10	5	1	23	22	13	7	6	100	60	40	86	73	13
Flytta statliga myndigheter från Stockholm	100	92	8	96	87	9	78	75	3	100	86	14	55	80	25
Medlemskap i NATO	0	8	8	1	27	26	0	16	16	91	50	41	100	71	29
Öka ekon. stöd till invandrare så de kan bevara sin kultur	100	33	67	19	8	11	20	14	6	20	4	16	10	2	8
Minska inkomstskillnader	100	98	2	99	93	6	100	96	4	79	83	4	60	67	7
Ta emot färre flyktingar	4	23	19	39	60	21	0	14	14	15	41	26	36	66	30
Avskaffa RUT	92	69	23	75	31	44	33	35	2	4	7	3	7	7	0
Längsiktigt avveckla kärnkraften	91	89	2	93	73	20	100	92	8	95	72	23	6	52	46
Minska försvarsutgifterna	64	62	2	19	29	10	63	49	14	0	23	23	0	14	14
Höj skatten på bensin	100	54	46	51	17	34	100	82	18	29	18	11	73	22	51
Mer sjukvård i privat regi	0	4	4	0	9	9	10	6	4	100	49	51	92	55	37
Minska offentlig sektor	0	7	7	0	11	11	0	7	7	95	29	66	78	37	41
Sprakttest för att bli svensk medborgare	0	44	44	14	68	54	0	45	45	44	69	25	100	81	19
Införa republik	91	57	34	83	17	66	67	32	35	21	17	4	36	27	9
Hårdare fängelsestraff	5	49	44	29	83	54	0	45	45	67	81	14	64	86	22
Inför 6-timmars arbetsdag	100	93	7	33	66	33	80	86	6	0	38	38	0	32	32
Förbjuda tiggeri	0	27	27	8	66	58	0	24	24	0	51	51	0	70	70
Genomsnitt 19 frågor			20			28			15			26			26
Antal frågor där flertalet ledamöter har andra åsikter än flertalet väljare			1			8			2			4			5

Tabell 1. (fortsättning)

Sakfråga	KD			M			SD			Samtliga		
	Rd	Vå	Diff	Rd	Vå	Diff	Rd	Vå	Diff	Rd	Vå	Diff
Öka arbetskraftsinvandring	75	47	28	63	38	25	15	7	8	45	42	3
Minska u-bistånd	6	33	27	83	43	40	73	73	0	25	29	4
Sänka skatterna	100	80	20	98	88	10	94	80	14	57	52	5
Flytta statliga myndigheter från Stockholm	56	82	26	43	76	33	75	83	8	78	83	5
Medlemskap i NATO	82	64	18	98	73	25	8	58	50	40	45	5
Öka ekon. stöd till invandrare så de kan bevara sin kultur	7	4	3	0	1	1	0	1	1	13	6	7
Minska inkomstskillnader	42	71	29	21	57	36	41	73	32	73	82	9
Ta emot färre flyktingar	77	85	8	87	91	4	100	99	1	59	69	10
Avskaffa RUT	6	8	2	4	6	2	5	18	13	33	21	12
Långsiktigt avveckla kärnkraften	11	49	38	2	42	40	0	34	34	48	61	13
Minska försvarsutgifterna	0	16	16	2	15	13	4	16	12	12	25	13
Höj skatten på bensin	6	5	1	2	7	5	2	4	2	33	19	14
Mer sjukvård i privat regi	100	58	42	96	66	30	67	43	24	47	32	15
Minska offentlig sektor	100	47	53	98	58	40	66	41	25	46	28	18
Språktest för att bli svensk medborgare	88	93	5	100	95	5	100	96	4	59	78	19
Införa republik	6	9	3	11	12	1	2	18	16	39	20	19
Hårdare fängelsestraff	88	94	6	98	97	1	98	99	1	65	85	20
Inför 6-timmars arbetsdag	0	26	26	0	24	24	7	46	39	22	51	29
Förbjuda tiggeri	38	79	41	84	92	8	100	97	3	39	71	32
Genomsnitt 19 frågor			21			18			15			13
Antal frågor där flertalet ledamöter har andra åsikter än flertalet väljare			4			4			4			3

Kommentar: Resultaten för riksdagsledamöterna (Rd) och väljarna (Vå) anger andel personer som uppgivit att de specificerade förslagen var mycket eller ganska bra. Representationsanalysen bygger på två olika mått av åsiktsöverensstämmelse: ett procentdifferensmått och ett majoritetspositions mått som båda bygger på en dikotomisering av svarsalternativen i våra frågor och som endast omfattar personer med klara åsikter i sakfrågorna. Vet-ej svar och varken/eller-svar är inte medtagna i analysen. För båda måtten gäller att ju lägre värde desto större åsiktsöverensstämmelse. Källa är Riksdagsundersökningen 2018, Valundersökningen 2018 och SOM-undersökningen 2018. Resultat för väljarna har i en fråga hämtats från SOM-undersökningen 2018. Det gäller frågan om att flytta statliga myndigheter från Stockholm.

väljares åsikter som återfinns för våra nitton studerade frågor 2018 är ett mycket osannolikt resultat om 349 ledamöter hade valts med lottens hjälp istället för av väljarna. Redan en differens på tio procentenheter är mycket osannolik. En sådan skillnad skulle bara uppkomma slumpmässigt en gång på tjugo tusen.

I representationsundersökningen 2018 uppvisar tolv sakfrågor en åsiktsdifferens på tio procentenheter eller mer (63 procent). Och så har det sett ut även i tidigare studier.⁴ En klar majoritet av undersökta sakfrågor uppvisar med andra ord regelmässigt osannolikt stora åsiktsskillnader mellan ledamöter och väljare. Den genomsnittliga åsiktsdifferensen i alla elva undersökningar under de femtio åren 1968-2018 är 16 procentenheter.⁵ Ett resultat som *inte* pekar på en hög åsiktsöverensstämmelse mellan svenska riksdagsledamöter och väljare. Slumpurval av ledamöter hade i princip alltid givit upphov till en bättre åsiktslikhet. Vår normativa förhoppning om en hög grad av åsiktsöverensstämmelse får alltså inte stöd.

Vad resultaten indikerar är att representativ demokrati inte enbart är avspeglning av folkviljan ute också omfattar politiskt ledarskap och opinionsbildning – och därmed åsiktsskillnader mellan väljare och valda. Då finner vi för Sveriges del att de processer som leder till åsiktslikhet mellan valda politiker och medborgare under de senaste femtio åren varit svagare än de processer som åstadkommer åsiktsolikheter. Mer representation ovanifrån än representation nedifrån. Peter Esaiasson och Sören Holmbergs bok *Representation from Above* från mitten av 1990-talet hade en träffande titel.

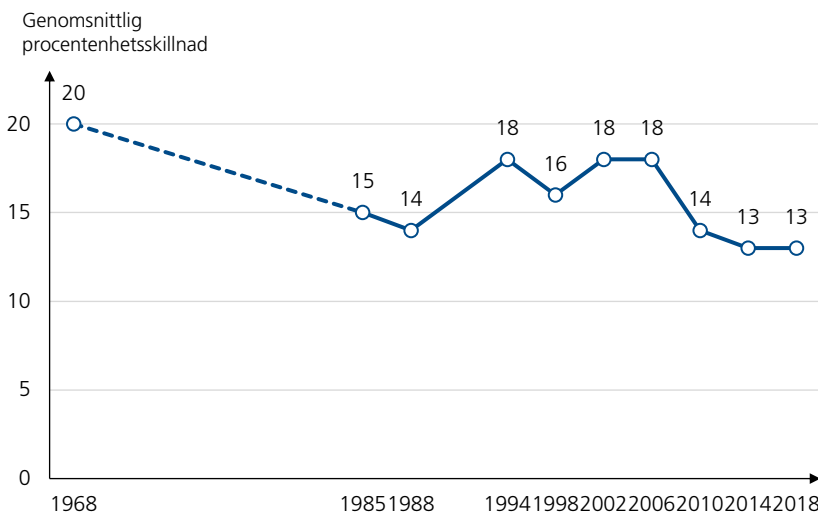
Utfallet blir något bättre för svensk representation om vi begränsar analysen till det som dominerar svensk politik – den ideologiska konflikten mellan vänster och höger. Som man kan förvänta sig är åsiktslikheten mellan ledamöter och väljare genomsnittligt högre i kärnfrågor på vänster-högerdimensionen. Snittdifferensen är 10 procentenheter för jämförbara vänster-högerfrågor åren 1994-2018. Motsvarande skillnad för samtliga jämförbara sakfrågor under samma period är 16 procentenheter.⁶ En bättre åsiktsrepresentation för vänster-högerfrågor, om än inte dramatiskt mycket bättre.⁷

Förbättrad åsiktsöverensstämmelse över tid?

En mycket självklar normativ förhoppning är att åsiktslikheten mellan valda politiker och väljare förbättras över tid. Vi kan ju inte hoppas på att den ska bli sämre. Normativt måste önskan vara att de demokratiska processerna med ökad användning och institutionellt lärande skall leda till förbättrade resultat. Det representativa maskineriet bör bli bättre vart efter det används, inte sämre (Rohrschneider 1999, Holmberg 2020). Lägg därtill att många förändringar som skett i det svenska politiska systemet under de senaste femtio åren bör ha resulterat i en förstärkt åsiktsrepresentation. Viktigast är författningsreformen på 1970-talet med enkammarriksdag och ökad partiproportionalitet, men också valrörelsernas växande betydelse, medierna mer intensiva bevakning och alltmer rörliga och åsiktsröstande väljare (Strömbäck, 2004; Oscarsson & Holmberg, 2016).

Mot denna bakgrund är resultaten av våra femtioåriga mätningar av svensk åsiktsrepresentation något av en besvikelse. Något riktigt tydligt tecken på en uppgång kan inte iaktas. Den genomsnittliga åsiktsskillnaden mellan ledamöter och väljare för de sju representationsundersökningarna med bäst jämförbara resultat (1994-2018) är 16 procentenheter med ett maximumvärde på 18 procentenheter 1994, 2002 och 2006 och med ett minimumvärde på 13 procentenheter i de senaste mätningarna 2014 och 2018.⁸ En viss förbättring, men inte riktigt övertygande. Speciellt inte som den genomsnittliga åsiktsdifferensen för samtliga frågor åren 1985-1988 var 15 respektive 14 procentenheter, bra nära samma resultat som 2014-2018 (13 procentenheter). Någon långsiktigt tydligt förstärkt åsiktsrepresentation är det inte fråga om; i bästa fall enbart en svag tendens åt förbättringshållet.

Figur 1. Grad av åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagsledamöter och väljare 1968-2018 (medeltalsskillnader, procentenheter)

Kommentar: Resultaten visar den genomsnittliga åsiktsskillnaden i procentenheter mellan ledamöter och röstberättigade väljare i ett antal sakfrågor (se Tabell 1). Urvalet sakfrågor är desamma för åren 1988-2018, men inte fullt ut identiska 1985. Representationsundersökningen 1968/69 är något annorlunda genomförd än senare studier. Antalet studerade sakfrågor som ingår i analysresultaten i Figur 1 är 20 1968, 20 1985, 12 1988, 7 1994, 8, 1998, 10 under åren 2002-2014 och 9 2018.

Eftersom majoritetsbeslut är bestämmande i en demokrati är det högst relevant att också belysa i vilken utsträckning som riksdagen och medborgarna har gemensamma majoritetsåsikter i de undersökta sakfrågorna. Utfallet behöver inte bli detsamma som när vi studerar hur väl väljarnas åsikter avspeglas av ledamöternas åsikter. Dock majoritetstestet

visar ett mycket snarlikt resultat med avspeglingsanalysen. Andelen sakfrågor med överensstämmande majoriteter bland ledamöter och väljare har under de senaste femtio åren hållit sig kring 75 procent med en topp runt 80-85 procent 2014-2018.⁹ Slutsatsen blir densamma som tidigare. Åsiktsrepresentationen har inte påtagligt ökat i Sverige. Men en viss tendens till en förbättring kan eventuellt noteras.

Vår normativa önskehypotes om en över tid förbättrad åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och riksdagsledamöter i Sverige får inget tydligt stöd – eller endast ett svagt och osäkert stöd om man vill vara välvillig.

Ideologisk vänster-högerståndpunkt

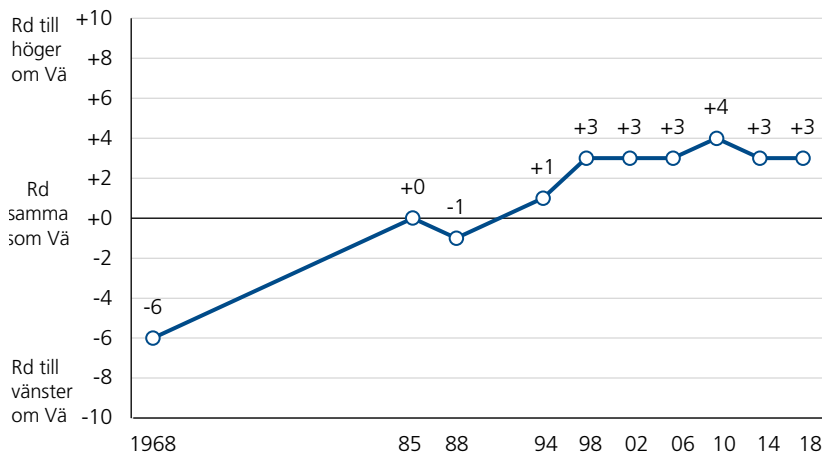
Svensk politik är osedvanligt endimensionell. Vänster-högerkonflikten dominerar. Kampen gäller välfärdssamhällets omfattning, marknad mot offentlig sektor, statens och skatternas storlek och graden av ekonomisk och social jämlikhet. Den är inte en sakfråga, men om den vore skulle vänster-högerkonflikten vara en supersakfråga som betyder mer än alla andra frågor för hur väljare röstar och för hur partier agerar. Utmanare har kommit och gått genom åren, men alla har blivit marginaliserade eller inkluderade i vänster-högerdimensionen. Vänster-höger är en hungrig imperialist som efter hand slukar sina konkurrenter.¹⁰

Åsiktsöverensstämmelse utefter vänster-högerdimensionen är viktigare och säger mer om hur svensk representativ demokrati fungerar än åsiktslikhet i andra frågor. Här förväntar vi oss normativt en hög grad av samstämmighet. Vi såg tidigare att åsiktsöverensstämmelsen i genomsnitt var något bättre i olika vänster-högerfrågor. Men nu gäller analysen samstämmigheten utefter en sammanvägd vänster-högerdimension. Väljarnas och ledamöternas positioner på dimensionen har mätts med hjälp av summerade index baserade på de svarandes åsikter i olika konkreta vänster-högerfrågor. Urvalet av ingående frågor i indexen bygger på resultaten av faktoranalyser som visar i vad mån olika åsikter hänger samman och bildar tolkningsbara mönster av vänster-högerkaraktär. Indexen har gjorts för alla representationsundersökningar sedan den första 1968. De innefattar sakfrågor vi brukar tala om som klassiska svenska vänster-högerfrågor – offentliga sektorns storlek, relationen mellan stat och näringsliv, skattenivån, välfärdssystemets utformning samt social och ekonomisk jämlikhet. Ingående sakfrågor är inte helt identiska genom alla femtio åren. Frågor har blivit inaktuella och nya har politiserats. Dock, resultaten är robusta beroende på att relativt många sakfrågor ingår i indexen – mellan 5-15 för de olika mättillfällena. Ett utbyte av en eller annan fråga påverkar inte resultaten på något avgörande sätt.

Resultaten i figur 2 uppfyller vår normativa förväntan. Svensk åsiktsöverensstämmelse på den ideologiska vänster-högerdimensionen är mycket hög. Positionsskillnaden mellan ledamöter och väljare är endast 2,7 enheter i genomsnitt under våra tio mätningar under åren 1968-2018. Och det är inte mycket på en indexskala som kan variera med fyrtio enheter, men någon förbättrad samstämmighet över tid är det inte fråga om, snarare

svagt tvärtom om vi håller oss till de mer jämförbara studierna från och med 1985. Åren 1985-1994 höll sig positionsdifferensen kring 0-1 enheter. Motsvarande skillnad har varit större sedan 1998, 3-4 enheter. Ingen ökad ideologisk åsiktsöverensstämmelse med andra ord. ¹¹Den normativa förhoppningen om en förbättrad representation på vänster-högerdimensionen är inte uppfylld.

Figur 2. Ideologisk åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagsledamöter och väljare 1968-2018 (medeltalsskillnader på åsiktsbaserade vänster-högerindex)

Kommentar: Resultaten bygger på nio vänster-högerindex baserade på ledamöters och röstberättigade väljares åsikter i olika sakfrågor. Antalet frågor är 15 1968, 12 1985, 8 1988, 7 1994 och fem varje år 1998-2018. Många av sakfrågorna är desamma åren 1985-2018, men inte alla. VH-indexen 2002-2018 bygger dock exakt på samma frågor. VH-medeltalen kan variera mellan 10 (vänster) och 50 (höger). Medeltalsskillnaderna i figuren kan maximalt uppnå värdet 40 (10 minus 50). Rd står för riksdagsledamöter; Vä för röstberättigade väljare.

Politiskt noterbart är att bakom den höga åsiktslikheten återfinns över tid ett mönster med en riksdag svagt till vänster om valmanskåren 1968 till 1988 för att följas av en riksdag svagt till höger åren 1994-2018. De senaste tjugofem åren har alltså Sverige haft en riksdag med en ideologisk tyngdpunkt något till höger om väljarna.

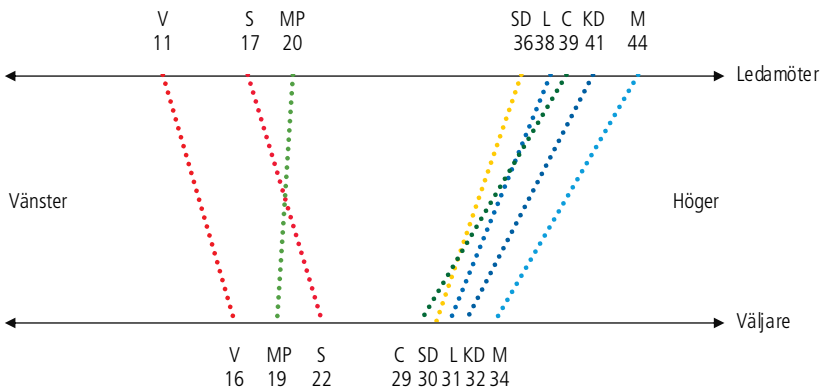
Processen på partinivå bakom denna utveckling är remarkabel. Partiernas avspeglning av sina väljares vänster-högerpositioner har förändrats från en vänsterlutande modell till en elitkonfliktmodell. I representationsundersökningen 1968 befann sig alla riksdagspartier åsiktsmässigt till vänster om sina respektive väljare – mest så Vänsterpartiet och Socialdemokraterna, men också de tre borgerliga partierna (Holmberg, 1974). Resultatet blev en klart vänsterlutande riksdag. Det ändrades på 1980-talet. De borgerliga riksdagspartierna började uppvisa mer högerorienterade positioner än sina väljare samtidigt som de rödgröna partierna fortfarande befann sig till vänster om sina väljare. Vi fick en elit-

konfliktmodell med större ideologiska partimotsättningar i riksdagen än i valmanskåren. Men när det gäller samstämmigheten mellan hela riksdagen och hela väljarkåren blev effekten en förbättrad genomsnittlig åsiktlikhet jämfört med 1968. Den ideologiska tyn-
gdpunkten – medeltalet – hamnade i den mer polariserade riksdagen närmare medeltalet för den mindre polariserade valmanskåren.

Resultaten i figur 3 visar hur elitkonfliktmönstret såg ut i mätningen 2018. Observera särskilt att Sverigedemokraterna befinner sig tillsammans med de fyra borgerliga partierna, men inte längst ut till höger. På vår ekonomiskt/socialt dominerade vänster-högerskala placeras SD:s ledamöter och väljare till vänster om sina partner KD och M i det nya konservativa blocket.

Vi har inte specificerat några normativa önskingar när det gäller de olika partiernas grad av åsiktlikhet mellan ledamöter och väljare. När det gäller samstämmigheten på vänster-högerdimensionen är dock resultaten mycket tydliga. Det tre rödgröna partierna uppvisar en förbättrad åsiktsöverensstämmelse över tid medan de fyra borgerliga gått motsatt väg och uppvisar en försämrad ideologiska likhet mellan valda representanter och väljare. Om vi jämför 1968 års resultat med 2018 års har graden av åsiktsöverensstämmelse på vänster-högerskalan ökat med 3 respektive 2 enheter för Vänsterpartiet respektive Socialdemokraterna samtidigt som den minskat med 4, 5 respektive 8 enheter för Centerpartiet, Liberalerna och Moderaterna.¹²

Figur 3. Ideologisk vänster-högerposition bland riksdagsledamöter och väljare efter parti 2018 (medeltal)

Kommentar: Resultaten bygger på ett medeltal baserat på ledamöters och väljares åsikter i fem saksfrågor – offentliga sektorns storlek, sänkta skatter, inkomstskillnader, privat sjukvård och sextimmars arbetsdag. Indexet kan variera mellan 10 (vänster) och 50 (höger). Medeltalet bland samtliga svarande ledamöter är 30 jämfört med 27 för samtliga medborgare.

Vänsterpartiet och Socialdemokraterna i riksdagen befinner sig idag mindre till vänster om sina väljare än för femtio år sedan under vänstervågens 1968. De borgerliga riksdagspartierna har tvärtom ökat de ideologiska avstånden till sina väljare. De är på 2010-talet klart mer till höger i förhållande till sina väljare än på 1960-talet.¹³

Samspelet mellan väljare och valda

Man riskerar att slå fast något trivialt, men den politiska verkligheten är inte så enkelt svart eller vitt att medborgarnas åsikter alltid följer politikernas eller att förtroendevalda alltid är följsamma och anammar medborgarnas önskemål. Verkligheten är som oftast grå. Ibland för politikerna och väljarna följer. Understundom är det tvärtom. Väljarna för och politikerna följer efter. Åtminstone är det vår hypotes byggd på tidigare studier (Holmberg, 1996, 1997, 2010). En representativ demokrati utmärks både av att valda representanters åsikter påverkas nedifrån via valutslag och avläsning av väljarönskemål (anteciperings) och av att folkviljan formas ovanifrån via opinionsbildning.

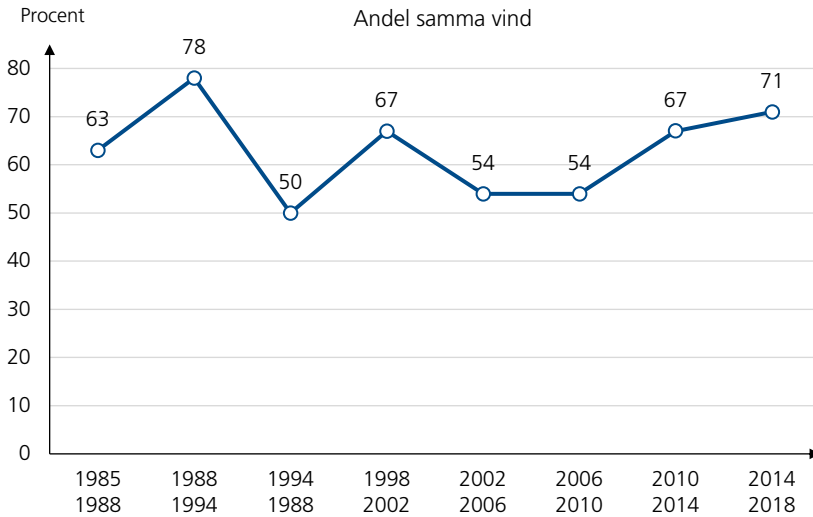
Uppgiften nu är att kartlägga omfattningen på dessa två olika opinionsförändringsprocesser. Vi kommer systematiskt undersöka hur olika sakfrågeåsikter förändrats bland svenska väljare och riksdagsledamöter under perioden 1985-2018. Första frågan gäller om olika opinionsförändringar bland väljare och ledamöter varit parallella – om opinionsvindar blåst åt samma eller åt olika håll bland ledamöter och väljare? Parallella opinionsförändringar är speciellt intressanta eftersom de potentiellt kan indikera en opinionspåverkan mellan politiker och väljare. En åsiktsförändring på en nivå (väljare eller ledamöter) som går åt det håll där den andra nivån sedan tidigare befinner sig kan tolkas som en potentiell opinionspåverkan. Man följs åt åsiktsmässigt – och väljare eller politiker går före. Men även icke-parallella opinionsförändringar kan indikera en potentiell opinionspåverkan. När väljare och ledamöter närmar sig varandra åsiktsmässigt från skilda håll har vi olika opinionsvindar och icke-parallella förändringar, men trots det en potentiell påverkan som kan vara såväl politiker- som väljarstyrd. Politikerna kan i populistisk nit närma sig väljarna samtidigt som väljarna påverkas av politikernas opinionsbildning. Det är bara när politiker- och väljaråsikter oföljsamt fjärras sig från varandra som vi helt kan utesluta någon potentiell positiv åsikts-påverkan.

Fyra olika opinionsförändringsmönster urskiljs. Ett där väljarnas åsikter förändras åt det håll där politikerna redan befinner sig (potentiellt politikerstyrd opinionsförändring). Ett där politikernas åsikter förskjuts åt det håll där väljarna är sedan tidigare (potentiellt väljarstyrd opinionsförändring).¹⁴ Ett där både politikers och väljares åsikter förändras åt varandras håll (potentiellt både politiker- och väljarstyrd opinionsförändring). Och för det fjärde, ett där opinionsförskjutningarna är oföljsamma – politiker och väljare går åsiktsmässigt åt olika håll.

Opinionsförändringarna undersöks under åtta olika mandatperioder med start 1985/88 fram till 2014/18. Sammanlagt studeras nittiofyra fall där vi kan detaljanalysa hur opinionsvindarna sett ut bland väljare och ledamöter. Antalet sakfrågor/fall varierar

mellan som minst åtta (1985/ 88) och som mest femton (2014/18). Resultaten i figur 4 visar i vilken utsträckning som opinionsförändringarna varit parallella eller inte. Har opinionsvindarna varit desamma eller skiljaktiga bland riksdagsledamöter och väljare?

Figur 4. Opinionsförändringar bland riksdagsledamöter och medborgare 1985-2018 (procent)

Kommentar: Stabilt opinionsläge på en nivå och förändring på den andra nivån har definierats som "olika vind". Sammanlagt förekom det fenomenet i fem fall (5 procent). Genomsnittet för "samma vind" är 63 procent för hela perioden 1985-2018. Totala antalet fall är 94, se också Tabell 2.

Samma vindar visar sig vara klart vanligast med 63 procent av fallen. Alla mandatperioder uppvisar en övervikt för parallella opinionsförändringar i riksdagen och valmanskåren. Denna samstämmighet i åsiktsförskjutningarna är ett mycket positivt besked för svensk representativ demokrati.¹⁵ Ledamöter och väljare tenderar att följas åt när förändringsvindar blåser. De springer mer sällan åt olika håll. Men samtidigt som vi noterar detta positiva tillstånd får vi inte missa att i en stor minoritet av fall förändras åsikterna åt skilda håll bland ledamöter och väljare. Det inträffar i inte mindre än 37 procent av fallen. I dessa fall är ledamöterna inte responsiva till väljarnas opinionsförändringar samtidigt som väljarna inte följer ledamöternas förändringssignaler. Ledamöter och väljare drar åt olika håll.¹⁶

Samma eller olika förändringsvindar säger dock inget om vem som följer vem – om förskjutningarna är potentiellt politiker- eller väljarstyrda. Det informationen avslöjas först i tabell 2 som redovisar resultaten totalt och för var och en av de åtta studerade mandatperioderna.

Tabell 2. Politiker- eller väljarstyrda opinionsförändringar i riksdagen och bland väljare 1985-2018 (procent)

	85	88	94	98	02	06	10	14	18	Samtliga fall
Opinionsförändringsmönster	88	94	98	02	06	10	14	18		
Följsamma										
Potentiellt politikerstyrda	50	44	40	58	39	31	33	43		41
Potentiellt väljarstyrda	12	44	10	8	23	39	47	36		29
Potentiellt både politiker- och väljarstyrda	13	12	30	0	23	30	20	14		18
Oföljsamma										
	25	0	20	34	15	0	0	7		12
Summa Procent	100	100	100	100	100	100	100	100		100
Antal fall	8	9	10	12	13	13	15	14		94

Kommentar: Opinionsförändringsmönstren definieras i texten; se även Holmberg (2010).

En mycket klar majoritet av alla studerade opinionsförändringar har ett mönster som är förenligt med att en potentiell påverkan kan ha skett mellan politiker och väljare. Hela 88 procent av alla opinionsförskjutningar är följsamma och kan potentiellt ha varit politiker- och/eller väljarstyrda. Endast 12 procent uppvisar helt oföljsamma åsiktsförändringar där ledamöters och väljares ståndpunkter fjärras från varandra. Över tid kan vi notera en viss tendens till en ökning i andelen följsamma opinionsförskjutningar, där alltså väljare och valda samspekar istället för att motspela. Vid de tre senast mättillfällena fr.o.m. 2010 är andelen följsamma opinionsförändringar 100, 100 respektive 93 procent.

Det vanligast förekommande opinionsförändringsmönstret är potentiellt politikerstyrt – väljarna förändrar sina åsikter åt det håll där riksdagsledamöterna redan befinner sig (41 procent av fallen). Den omvända processen att ledamöternas åsikter förskjuts i riktning mot väljarnas – en potentiellt väljarstyrd opinionsförändring – är något ovanligare (29 procent av fallen). Den mer svårtolkade processen där politikernas inställningar förändras åt väljarnas håll samtidigt som väljarnas åsikter blir mer lika politikernas – det vill säga en opinionsförändring som potentiellt är både politiker- och väljarstyrd – återfinns i 18 procent av fallen. Jämfört över tid kan man iakttä en någorlunda tydlig ökning i andel-

en potentiellt väljarstyrda opinionsförändringar. Mer representation nedifrån med andra ord. Ett positivt resultat, speciellt om man normativt tycker det är smakligare med en folkstyrd demokrati nedifrån framför en toppstyrd ovanifrån.

Men, och det är en viktig fråga, vad händer med åsiktsöverensstämmelsen när opinionsförändringar är potentiellt politiker- respektive väljarstyrda? Normativt förväntar vi oss i båda fallen att den förbättras oftare än försämras. Och så är det. Tydligast för potentiellt väljarstyrda förändringar (59 procent förbättring mot 33 procent försämring). Något mindre påtagligt för potentiellt politikerstyrda opinionsförskjutningar (49 procent förbättring mot 38 procent försämring).¹⁷ När folkviljan ”bestämmer” opinionsutvecklingen blir resultatet något oftare förhöjd åsiktslikhet mellan väljare och valda jämfört med när politiker ”styr” förändringarna. Representation nedifrån slår representation ovanifrån när det gäller förändringar i åsiktsöverensstämmelse mellan svenska riksdagsledamöter och väljare.

Svensk representativ demokrati betygsatt

Folkviljan skall vara avgörande i en demokrati. Och det ska åstadkommas genom att valda representanter förverkligar folkets vilja. Den processen är dynamiskt interaktiv. Politiker påverkar och är med och formar folkviljan samtidigt som väljarna medverkar i valet av representanter och influerar vad de tycker och beslutar. Väljare och valda samspelar.

Våra femtioåriga undersökningar visar att detta samspel oftast är följsamt när det gäller opinionsförändringar i Sverige. Opinionsvindar blåser oftast åt samma håll bland riksdagsledamöter och väljare. Men det är inte alltid folket som bestämmer färdriktningen. Det gör oftast valda representanter. Potentiellt politikerstyrda opinionsförskjutningar är vanligare än potentiellt väljarstyrda. Dock under senare år på 2000-talet har väljarinfluerade förändringar blivit mer frekventa. Och det kan ses som något positivt. Väljarstyrda opinionsförändringar leder något oftare än politikerstyrda till en ökad åsiktsöverensstämmelse mellan ledamöter och väljare.

En hög grad av åsiktsöverensstämmelse är en normativ förväntan för alla former av demokrati. Valda politiker och väljare skall helst ha likartade åsikter i viktiga sakfrågor och ha samstämmiga ideologiska visioner. Samklang mellan väljare och valda är det representativa idealet, inte motklang. Givet dessa högt ställda krav, vilket blir betyget på det svenska representativa systemet?

Talar vi om åsiktsöverensstämmelse i konkreta sakfrågor blir betyget inte högt. Ledamöter och väljare tenderar visserligen att ha samma majoritetsåsikter i flertalet undersökta frågor – och det är viktigt – men flertalet är endast cirka 70-80 procent av frågorna. En så hög andel som ibland upp till en tredjedel av undersökta sakfrågor utmärks av att riksdagens och valmanskårens flertal är oense. Om vi istället ser på den genomsnittliga graden av åsiktsskillnad mellan ledamöter och väljare i olika sakfrågor, är den så stor under alla femtio åren att den med all sannolikhet skulle varit klart mindre om riksdagsledamöterna utsågs slumpvis med lottens hjälp istället för i allmänna val. Ett svagt ljus

i tunneln är att åsiktsskillnaderna har blivit något lite mindre i de senaste mätningarna under 2000-talet. En sakfråga som klart bidragit till denna ljusning är den på senare år så centrala flyktingfrågan. Åsiktsskillnaden mellan ledamöter och väljare har minskat från dramatiska 53 procentenheter 1994 över 35 pe 2010, 23 pe 2014 ned till 10 pe 2018. Fortfarande en klar skillnad men tydligt minskande. Differensen har alla år haft samma mönster med riksdagsledamöterna genomsnittligt mer positiva till flyktingmottagning än väljarna.

Men det något låga betyget gäller enbart för åsiktsrepresentationen i mer eller mindre politiserade konkreta sakfrågor. Fokuserar vi istället på det mer centrala – graden av åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda när det gäller mer övergripande samhällsfilosofi och visioner – blir betyget klart bättre. Svenska riksdagsledamöter och väljare uppvisar en hög grad av åsiktlikhet när det gäller positionering på den fortfarande dominerande vänster-högerdimensionen. Här är den genomsnittliga åsiktsöverensstämmelsen klart större än i de flesta mer konkreta sakfrågor.

En riksdag som på 1960-talet ideologiskt befann sig något till vänster om valmansskåren har på 2000-talet ersatts av en riksdag som står något till höger. Men varken under vänstervågens 1960-tal eller 2018 talar vi om några drastiska skillnader. I allt väsentligt kan vi konstatera att åsiktsrepresentationen fungerar väl när det gäller vänster-högerkonflikten. Det är ett mycket viktigt normativt önskemål som här uppfylls. I grundlagen fastslås att *Riksdagen representerar svenska folket*. Och så är det verkligen när det gäller ideologisk vänster-högerfilosofi. Tyngdpunkten bland väljarna sammanfaller mycket nära med tyngdpunkten bland riksdagsledamöterna. Det är ett gott betyg åt svensk representativ demokrati.

Noter

¹ Analyser och text i detta kapitel bygger på och vidareutvecklar Holmberg (2010) *Dynamisk representation* och Holmberg (2018) *Åsiktsöverensstämmelse är viktigt*.

² Anders Nordencrantz (1697-1772) var en svensk ämbetsman och politisk skriftställare. Varm anhängare av tryckfrihet och motståndare till ämbetsmannaväldet. Han föreslog bl.a. införande av en Enkammarriksdag istället för Ständsriksdagen. Se vidare Lagerroth 1934.

³ Resultat för väljarna har för en sakfråga hämtats från SOM-undersökningen 2018, se Tabell 1.

⁴ Åsiktsskillnader på 10 pe eller mer har återfunnits i 67 procent av sakfrågorna 1998, i 72 procent 2002, i 89 procent 2006, i 67 procent 2010, i 62 procent 2014 och i 63 procent 2018.

⁵ Den genomsnittliga åsiktsskillnaden mellan ledamöter och väljare i undersökta sakfrågor är: 1968 20 pe, 1985 15, 1988 13, 1994 14, 1996 16, 1998 16, 2002 18, 2006 23, 2010 18, 2014 13 och 2018 13 pe.

⁶ De utvalda vänster-högerfrågorna är Minska inkomstskillnader, Mer privat sjukvård, Mindre offentlig sektor och Sänkta skatter. Bland samtliga jämförbara sakfrågor återfinns därtill Minska försvarsutgifterna, Avveckla kärnkraften, Medlem i NATO, Medlem i EU, 6-timmars arbetsdag och Ta emot färre flyktingar.

⁷ En intressant och därtill talande illustration till den goda representationen av vänster-högerideologi i Sverige är hur genomsnittligt samstämmigt riksdagsledamöter och väljare *placeras sig själva* på vänster-högerskalan. Medeltalen är följande för ledamöter/väljare; ju högre värde desto mer höger: 1985 4,6/4,9; 1988 4,4/5,0; 1994 4,7/4,9; 1998 4,7/5,1; 2002 4,6/4,9; 2006 5,2/5,2, 2010 5,4/5,3; 2014 5,1/5,1 och 2018 5,2/5,2. Ledamöter placerar sig mer till vänster och väljare något mer till höger åren 1985-2002. Men därefter 2006-2018 uppvisar ledamöter och väljare bra nära exakt samma genomsnittresultat. Bättre åsiktsrepresentation går inte att få. Se också Holmberg 2018.

⁸ De jämförbara frågorna redovisas i Not 6. Den genomsnittliga åsiktsskillnaden i dessa frågor är 18 pe 1994, 16 1998, 18 2002, 18 2006, 14 2010, 13 2014 och 13 pe 2008.

⁹ Andelen sakfrågor med samma majoritetsåsiikt bland väljare och ledamöter har varit följande bland samtliga studerade frågor/jämförbara frågor: 1968 65 procent/- ; 1985 70/-; 1988 75/-; 1994 75/50; 1998 69/78; 2002 67/80; 2006 63/80; 2010 67/80, 2014 86/90; 2018 84/78.

¹⁰ Flyktingfrågan har över tid fått ett allt tydligare åsiktssamband med vänster-högerdimensionen. I Valundersökningen 2018 är korrelationen +.42. Motsvarande korrelation i Riksdagsundersökningen 2018 är +.55. Sambandet är att ju mer höger desto mer positiv till att ta emot färre flyktingar. Flyktingfrågan håller på att bli en vänster-högerfråga.

¹¹ Riksdagsundersökningen 1968/69 genomfördes som en intervjustudie med bandspelare. Utformningen av frågorna till ledamöterna var sämre jämförbara med frågorna till väljarna än i de senare riksdagsundersökningarna med ifyllningsenkäter. Genomsnittsdifferensen på -6 enheter är därför ett något annorlunda mätt estimat. Se Holmberg 1974.

¹² Resultaten för de olika partiernas grad och riktning på åsiktsöverensstämmelsen på vänster-högerskalan för åren 1968-2014 redovisas i Holmberg 2018. I undersökningen 2018 blev utfallet följande: V -5 enheter, S -5, MP +1, C+10, L+7, KD +9, M +10, SD +6 och Samtliga +3 enheter. En minusdifferens visar att ledamöterna befann sig till vänster om sina väljare, medan en högerdifferens tvärtom indikerar att ledamöterna är till höger om sina väljare. Se Figur 3.

¹³ I Representationsundersökningen 1968/69 befann sig alla tre borgerliga partier något till vänster om sina respektive väljargrupper. Se Holmberg 1974.

¹⁴ Den potentiella opinionspåverkan som undersöks antas vara tidsfördröjd (*time lag* på engelska). En opinion vid tidpunkt t förväntas påverka en annan opinion vid tidpunkt $t+1$.

¹⁵ Samma vindar behöver naturligtvis inte nödvändigtvis innebära en potentiell påverkan mellan politiker och väljare – att någon för och någon följer. De kan också indikera att någon tredje faktor influerar såväl ledamöters som väljares åsikter. Exempel på sådana tredje faktorer skulle kunna vara massmedia, tidsandan, konjunkturer och internationella trender. Dock samma vind visa att ledamöter och väljare följs åt oavsett vem eller vad som ligger bakom.

¹⁶ Men det behöver inte innebära en försämrad åsiktsöverensstämmelse. Om ledamöters och väljares åsikter närmar sig varandra förbättras åsiktslikheten. Det inträffar i cirka hälften av fallen med olika vindar.

¹⁷ Andel ökad/samma/minskad åsiktsöverensstämmelse är följande för våra 94 opinionsförändringsfall: Politikerstyrda opinionsförändringar 49/13/38 procent, Väljarstyrda opinionsförändringar 59/8/33, Både Politiker- och Väljarstyrda opinionsförändringar 88/6/6 och Ej följsamma opinionsförändringar 0/0/100 procent. Se också Tabell 2.

Referenser

- Aristoteles (2003). *Politiken*. Göteborg: Paul Åströms förlag.
- Disch, Lisa (2011). Toward a Mobilization Concept of representation. *American Political Science Review* 77:175-90.
- Elkjaer, Mads & Iversen, Torben (2020). The Political Representation of Economic Interests: Subversion of Democracy or Middle Class Supremacy? *World Politics* 72: 252-90.
- Esaiasson, Peter & Heidar Knut (eds) (2000). *Beyond Westminster and Congress*. Columbus: Ohio State University Press.
- Esaiasson, Peter & Holmberg, Sören (1996). *Representation from Above*. Aldershot: Dartmouth.
- Gilens, Martin & Page, Benjamin (2014). Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups and Average Citizens. *Perspectives on Politics* 12: 564-81.
- Hakhverdian, Armen (2008). *Dynamic Representation in the United Kingdom*. Chicago: Midwest Political Science Association Meeting.
- Held, David (1987). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Holmberg, Sören (1974). "Riksdagen representerar svenska folket" *Empiriska studier i representativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Sören (1996). Svensk åsiktsöverensstämmelse. I Rothstein, Bo & Särilvik, Bo *Vetenskapen om politik. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, Sören (1997). Dynamisk Representation. *Scandinavian Political Studies* 20:265-83.
- Holmberg, Sören (1999). *Representativ demokrati*. Stockholm: SOU 1999: 64.
- Holmberg, Sören (2010). Dynamisk representation. I Brothén, Martin & Holmberg, Sören (red) *Folkets representanter* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, Sören (2018). Åsiktsöverensstämmelse är viktigt. I Karlsson, David (red) *Folkets främsta företrädare*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, Sören (2020). Feeling Represented. I Rohrschneider, Robert & Thomassen, Jacques (eds) *Oxford Handbook of Political Representation in Liberal Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Lagerroth, Fredrik (1934). Den konstitutionella och politiska utvecklingen intill 1772. I *Sveriges riksdag, band V*. Stockholm: Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag.

- Manin, Bernhard (1997). *The Principles of Representativ Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miller, Warren m.fl. (1999). *Policy Representation in Western Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Ober, Josiah (2008). What the Ancient Greeks Can Tell us About Democracy. *Annual Review of Political Science*. Vol 11, June 2008.
- Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören (2016). *Svenska väljare*. Stockholm: Wolter Kluwers.
- Page, Benjamin & Shapiro, Robert (1983). Effects of Public Opinion on Policy. *American Political Science Review* 77:175-90.
- Persson, Mikael (2021). *From Opinions to Policies: Examining the Links Between Citizens, Representatives, and Policy Change*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Rohrschneider, Robert (1999). *Learning Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Roth, Per-Anders (1996). *Riket, valkretsen och hemkommunen. Lokal och regional representation i den svenska riksdagens sista andra kammare 1969*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Schmitt, Hermann & Thomassen, Jacques (red) (1999). *Political Representation and Legitimacy in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Soss, Joe & Schram, Sanford (2007). A Public Transformed? Welfare Reform as Policy Feedback. *American Political Science Review* 101: 111-27.
- Stimson, James, Mackuen, Michael & Erikson, Robert (1995). Dynamic Representation. *American Political Science Review* 89: 543-65.
- Stimson, James (2007). Perspectives on Representation: Asking the Right Questions and Getting the Right Answers. I Dalton, Russell & Klingemann, Hans-Dieter (red) *Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.
- Särilvik, Bo (1969). *Representationsundersökningens forskningsprogram*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Wlezien, Christopher & Soroka, Stuart (2011). Inequality in Representation. I Enns, Peter & Wlezien, Christopher (red) *Who Gets Represented?* New York: Russell Sage Foundation.
- Wlezien, Christopher (2020). Dynamic Representation. I Rohrschneider, Robert & Thomassen, Jacques (red) *The Oxford Handbook of Political Representation in Liberal Democracies*. (kursivt) Oxford. Oxford University Press.